

Vana vali Rootsi aeg ja Venemaa inimlik paleus? Surmanuhtlusest Läänemereprovintside kohtutes XVIII sajandil

Ken Ird

Tartu Ülikooli ajaloo- ja arheoloogia instituudi doktorant

Pärast Põhjasõda (1700—1721) läks tänane Eesti ala Rootsi riigi käest Vene riigi koosseisu. Eesti ajalooteaduse üldiste seisukohtade järgi ei toonud võimuvahetus kaasa suuri muudatusi Läänemereprovintside luterlikus ideoloogias ning kohalikes haldusinstituutsioonides — nähtus, mida on hakatud nimetama „pikaks Rootsi ajaks“. Üheks niisuguseks järjepidevuse kandjaks XVIII sajandi Läänemereprovintsidest oli ka XVII sajandi jooksul juurdunud kohalik õiguskorraldus ja kohtusüsteem. XVIII sajandil kirjeldasid kaasaegsed seda riigivõimu olulist väljendust kui küllaltki dragoonilist, vastandades selle omakorda Vene keskviimu püüdlustele niisugust olukorda pehmendada, mis olla avaldunud eeskätt just surmanuhtluse küsimuses.

Oma ettekandes annan ülevaate surmanuhtluse seisundist Läänemereprovintside õiguskorralduses XVIII sajandi jooksul kuni asehäalduskorra kehtestamiseni. Milliste ülesastumiste eest määrati süüdimõistetute surma ning millistele õigusallikatele kohalikud kohtud seejuures tuginesid? Vaatlen lähemalt, kuidas muutus surmanuhtluse õiguslik positsioon ja selle tegelik rakendamine Vene keisrinna Elisabeti valitsusajal (1741—1762). Millised olid keisrinna meetmed surmanuhtluse kitsendamisel/keelustamisel ning kuidas need mõjutasid õigustõistmist Läänemereprovintside kohtutes? Kas Vene keskviimul õnnestus seeläbi teatud määral läbi murda Balti erikorra küllaltki jäikadest privileegide ahelast? Mis sai surmamääratutest?